

Пішта Вадим Іванович,

доктор філософії,

асистент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

ORCID ID: 0000-0003-2769-7189

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ МЕДИЧНОГО ПРАВА

Поступовий рух України на шляху до членства у Європейському Союзі зумовлює необхідність аналізу розвитку джерел медичного права України. Такий аналіз має дати розуміння того, якою є форма виразу та джерела походження відповідних процесів у сфері медичної діяльності.

Попри існування різних підходів до розуміння терміна «джерело права» (гносеологічний, філософський, матеріальний, ідейний, інституційний, формально-юридичний) [1, с. 147-148], ми будемо розглядати джерела права, зважаючи на формально-юридичний підхід. Це зумовлює розуміння джерел права як форми вираження та закріплення правових норм [2, с. 124].

Натомість підходи до розуміння поняття «джерела медичного права» є більш усталеними та зводяться до розуміння їх як способу зовнішнього закріплення правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері медичної діяльності» [3, с. 39-40].

Система джерел медичного права лише формується, тому до неї доцільно включити такі види:

1. *Нормативно-правові акти* – це офіційні документи, які прийняті уповноваженими суб'єктами у визначеній формі та порядку, та які спрямовані на встановлення, зміну або припинення норм права у сфері охорони здоров'я. Видами нормативно-правових актів є закони та підзаконні акти (постанови ВРУ, укази Президента України, постанови КМУ, накази, розпорядження міністерств та інших центральних органів виконавчої влади тощо). До основних ознак нормативно-правових актів зараховуємо такі: приймаються або санкціонуються уповноваженими органами держави або народом і носять офіційний характер; завжди містять нові норми права або змінюють (скасовують) чинні, чітко формулюють зміст юридичних прав і обов'язків, містять правила поведінки загального характеру; приймаються з дотриманням певної процедури; мають форму письмового акта-документа і точно визначені реквізити; володіють певною юридичною силою залежно від того, яке місце акт посідає в системі нормативно-правових актів та яким є рівень органу, що його видав [4, с. 158].

2. *Міжнародні договори*. Поняття міжнародного договору охоплює домовленості, якими держави та інші суб'єкти міжнародного права регулюють свої взаємовідносини. Згідно з Віденською конвенцією про право міжнародних договорів «договір» означає міжнародну угоду,

укладену між державами в письмовій формі і регульовану міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування [5]. За кількістю договірних сторін міжнародні договори поділяються на двосторонні та багатосторонні. Також існує поділ на правостворюючі договори (*law-making treaty*) та простий взаємний обмін обов'язками (*contractual treaty*). Правостворюючі договори – зазвичай багатосторонні конвенції, спрямовані на засадниче впорядкування окремих сфер міждержавного співіснування. Договори про простий взаємний обмін обов'язками обмежуються зобов'язаннями з обох сторін, що чергуються одне з одним [6, с. 140]. Джерелами медичного права є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року, Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04 квітня 1997 року, Конвенція про права осіб з інвалідністю від 30 березня 2007 року тощо. Стаття 9 Конституції України та стаття 19 ЗУ «Про міжнародні договори України» визначають, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, є частиною законодавства України [7; 8]. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [8].

3. *Принципи права.* Принципи права доповнюють норми договірної права та звичаєвого права. Принципи права, по суті, є такими, що відомі більшості держав. Це означає, що більшість держав мають спільне бачення засадничих цінностей, які становлять основу їхнього правопорядку. П. Рабінович визначає принципи права як «керівні засади (ідеї), які зумовлюються об'єктивними закономірностями існування й розвитку людини та суспільства і визначають зміст і спрямованість правового регулювання» [9, с. 98]. Зважаючи на таке тлумачення, С. Стеценко дає таке визначення поняття «принципи медичного права»: [це] вихідні ідеї, основні засади та закономірності медичного права, які дають змогу відобразити найсуттєвіші його характеристики» [3, с. 36]. Розуміння принципів медичного права має розглядатись, враховуючи їх поділ на загальні та спеціальні. Це пов'язано з тим, що, по-перше, існують принципи, які розповсюджуються на всі види медичної діяльності, по-друге, необхідно виділити окремі принципи, які характерні виключно для окремих видів надання медичної допомоги. Вплив на відносини у медичній сфері також мають етичні принципи, які допомагають медичним працівникам уникати конфлікту інтересів та належним чином реалізовувати свої права та обов'язки у відносинах з пацієнтами.

4. *Прецедент.* Правовий прецедент (саме таке поняття є переважаючим у теорії права) – це невід'ємний елемент системи джерел

права будь-якої держави, що виступає як певне правове положення, сформульоване в акті відповідного уповноваженого державного органу (суду, органу виконавчої влади, «квазісудового» органу адміністративної юстиції). Під час вирішення конкретного правового питання, якщо відсутня чи невизначена його законодавча регламентація, він є орієнтиром при вирішенні наступних однорідних справ [10, с. 43]. Виділяють такі види правових прецедентів: (1) Обов'язкові прецеденти. Таких прецедентів зобов'язані дотримуватися суди нижчої інстанції або інших еквівалентних судів після ухвалення рішення незалежно від того, схвалює він його чи ні. (2) Переконливий прецедент. До цих прецедентів належать рішення, прийняті судом нижчої інстанції, яких вищий суд чи будь-який інший суд не зобов'язані виконувати. (3) Первісний прецедент виникає тоді, коли суд ніколи не ухвалював рішення у справі, і він повинен використовувати власний розсуд для того, щоб дійти до необхідного висновку. (4) Декларативний прецедент – це застосування існуючого прецеденту в конкретному випадку. Декларативний прецедент передбачає проголошення існуючого прецеденту та його застосування на практиці [11]. Судові прецеденти ЄСПЛ є вагомим джерелом медичного права та дозволяють досягнути важливої мети – забезпечити та розвинути права та основоположні свободи людини, а також гармонізувати законодавство у сфері охорони здоров'я держав-членів Ради Європи.

5. *Правова доктрина*. Поняття правової доктрини зводиться до розуміння її як думки щодо правових питань, висловленої науковцями або юристами. Правова доктрина – це робота автора тексту, метою якого є пояснення відповідної норми права, теоретичного положення чи практичного застосування принципів права. Як зазначають науковці: «Правова доктрина виступає необхідним інтелектуальним підґрунтям професійного юридичного мислення та правосвідомості юристів, чим забезпечується результативне функціонування нормотворчої, правозастосовної, правотлумачної практики» [12, с. 28]. Правова доктрина як джерело медичного права розглядається як система наукових поглядів на особливості правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я. Правова доктрина як джерело медичного права грає важливу роль і у випадку необхідності визначення пріоритетних напрямків розвитку інститутів медичного права.

Проведений аналіз свідчить, що розуміння поняття «джерела медичного права» як категорії права станом на сьогодні лише формується. У зв'язку з цим є потреба у подальших дослідженнях, які мають допомогти сформувати остаточний перелік джерел медичного права.

Список використаних джерел:

1. Тополь Ю. О. Джерело та форма права: поняття, зміст, проблема співвідношення. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1 (41). С. 145-151.

2. Великий енциклопедичний юридичний словник / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. За ред. Ю.С. Шемшученка. К., 2007. 992 с.

3. Медичне право: підручник за заг. ред. С. Б. Булеци та М. В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2021. 720 с.

4. Теорія держави та права: навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомірова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів, укладена 23 травня 1969 року у місті Відень. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 28.11.2022).

6. Гердеген М. Міжнародне право / Пер. з німецької. К.: «К. І. С.», 2011. 516 с.

7. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.11.2022).

8. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15/conv#n166> (дата звернення: 28.11.2022).

9. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник. К.: Атіка. 2001. 176 с

10. Бондаренко Є. І. Становлення правового прецеденту як джерела права. *Правове регулювання економіки*. 2012. № 11-12. С. 33-44

11. Kusuma G. Precedents as a Source of Law. *Legal Service India*: website. URL: <https://www.legalserviceindia.com/legal/article-2216-precedents-as-a-source-of-law.html> (дата звернення: 28.11.2022).

12. Семеніхін І. В. Правова доктрина: поняття, ознаки, структура. *Теорія і практика правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 26-36.